

Klinika za ginekologiju i porodništvo Opće bolnice »Sveti Duh«

BLUDOBOLJA U BJELOVARU NA PRIJELAZU XIX. U XX. STOLJEĆE

VENEREAL DISEASE IN BJELOVAR AT TRANSITION OF 19TH TO 20TH CENTURY

Dubravko Habek

Stručni članak

Ključne riječi: bludobolja, povijest, Bjelovar

SAŽETAK. Prijelazom XIX./XX. stoljeća, epidemija bludobolje (sifilisa) i bludništvo se obvezatno registriralo. U bjelovarskoj Općoj županijskoj bolnici liječila se bludobolja u zasebnim sobama za bludobolne, a kasnije u ambulatoriju i zasebnom odjelu.

Professional paper

Key words: venereal disease, history, Bjelovar

SUMMARY. During the XIX/XX century epidemic of the venereal diseases (syphilis) and the prostitution were obligately registered. In Bjelovar General and County Hospital, the syphilis and other venereal diseases were treated in isolated room, thereafter in out-patient station and in separate department.

Uvod

Bludobolja, hrvatski je naziv iz XIX. stoljeća, koji je isprva označavao skupinu spolno prenosivih, veneričnih bolesti (engl. *venereal diseases, sexually transmitted diseases*), sifilis (bolina, lat. *lues*) i gonoreju (kapavac, lat. *blenorhoea*, njem. *Tripper*). Kasnije je, točnije krajem XIX. i početkom XX. stoljeća bludoboljom nazivan isključivo sifilis. Epidemije odnosno pandemije sifilisa započele su tijekom velikih geografskih otkrića, krajem XV. stoljeća, a glavni prenositelji bili su mornari i vojnici sukladno putničkim avanturama i velikim migracijama. Tako je u povijesti ova bolest nosila naziv *Morbus gallicus* i Kielske ospice. U nekim krajevima sifilis se toliko ukorijenio da je postao endemičan.

U hrvatskim krajevima, prostitucija (bludništvo) krajem XIX. i početkom XX. stoljeća bila je javno, ozakonjeno, redarstveno i javnozdravstveno kontrolirana. Tako je i u gradu Bjelovaru, središtu sjeverozapadne Hrvatske s bogatom i organiziranom medicinskom prošlošću, bludništvo bilo javno i kontrolirano, a bludobolja se obvezatno prijavljivala i liječila.¹⁻⁴

U ovom medikohistoriografskom radu prikazana su saznanja o pojavnosti bludobolje i regulaciji bludništva na području grada Bjelovara na prijelazu XIX. / XX. stoljeća.

Bludobolja u gradu Bjelovaru

Početkom XX. stoljeća bludnice su bile registrirane i imale su »Iskaznicu bludnice«. Tako je i Gradsko redarstvo Bjelovar izdavalo stanovitoj bludnici (slika 1.) njevu iskaznicu kojom je potvrđivala svoj identitet i odsustvo bludobolje temeljem liječničkoga nalaza.⁵

U istraživanom razdoblju u bjelovarskoj je Općoj županijskoj bolnici s već stogodišnjom tradicijom od

oko 1782. godine, liječen veći broj bolesnika od bludobolje. Postojale su muške i ženske sobe sa šesnaest i osam kreveta te zasebne sobe za bludobolne i umobolne. Tako je 1875. godine liječeno 121 bludobolnih, 1877. godine 110, 1885. godine 114. U I. tromjesečju 1886. liječeno je od gonoreje 20, a od sifilisa (bludobolje) 17 bolesnika; u prvoj polovici 1887. godine liječeno je 30 bolesnika od gonoreje i 38 od sifilisa. Godine 1888., 8% od ukupnog broja svih hospitaliziranih bolesnika su bili sifilitičari (167), a 1889. godine čak 13,8% (87 bolesnika).⁶⁻¹⁴ U nekim se izvješćima i u Mrtvarniku bjelovarske Opće bolnice koriste nazivi primarne i sekundarne bludne bolesti. Ovo se odnosi vjerojatno na

Slika 1. Iskaznica bludnice (Kulturni i povijesni odjel, Gradski muzej Bjelovar)

Fig. 1. Prostitute's Identity Card (Cultural and Historical Department, Bjelovar Town Museum)

sifilitičnu bolest, mada se gonoreja kao zasebni entitet povremeno, a kasnije i češće rabi, kao blenoreja.¹⁵ Ukupno je godine 1898. u tadašnjoj Bjelovarskoj županiji prijavljeno 218, a 1896. godine 304 slučaja bludobolje.⁵ Iz »*Tabelarnoga pregleda pogledom na bolesti i pomor po bolnicah tečajem godine 1877.*«, u bjelovarskoj je bolnici liječeno od »*Bludnih bolesti*« 110 bolesnika; od toga broje 95 je otpušteno, 2 su »pomrli«, a na liječenju je krajem godine ostalo 13 bolesnika.⁷

Rasprava

U tadašnjim Izvješćima o bolesnicima hospitaliziranim u bolnicama, jasno su odvojene od kategorije »bludne bolesti (bludobolje)«: »*bolesti na spolovilu izuzev bludobole kod mužkoga*«, »*bolesti na spolovilu izuzev bludobole kod ženske*« i »*bolesti kože izuzev bludne*«. Isprva su se bludoboljom smatrale gonoreja i sifilis, da bi se kasnijih godina ove dvije bolesti prikazivale zasebno. Najstarija bolnica za liječenje bolesnika od sifilisa u sjevernoj Hrvatskoj bila je u Pakracu, otvorena već 1850. godine. Godine 1877., u Pakracu, u tadašnjem veneričkom odjelu liječeno je 489 bolesnika od bludobolje, u Sisku 58, Koprivnici 35, Rumi 29 i Vukovaru 58, dok je u bjelovarskoj bolnici liječeno 110. U navedenim bolnicama umrla su 22 bolesnika od raznih komplikacija bludobolje, najčešće tercijarnog oblika sifilisa.^{1,2,5,7}

Temeljem naredbe Kraljevske zemaljske vlade od 27. listopada 1901. i 6. svibnja 1906. svaki slučaj bludobolje morao se prijaviti, kao i bludnice i bludničara, te tako ući u trag izvoru zaraze, a bolesnicu/bolesnika, uputiti na bolničko liječenje.^{1,2,5} Godine 1907. ravnatelj bjelovarske bolnice i primarni liječnik je dr. Milan Begić, liječnik-kirurg, a kraljevski županijski fizik je dr. Vilim pl. Peičić, koji uz svoje dužnosti redovito pomaže u svakodnevnom bolničkom radu. Kako su se gradski i županijski fizici bavili javnozdravstvenim radom, higijenom i epidemiologijom, dobivali su, između ostalih, i izvješća o bludnicama i bludbolji u svojoj regiji. Tako i tadašnji primarni bolnički liječnik i ravnatelj u ime Opće javne županijske bolnice Bjelovar, izdaje *Liječničko izvješće* o sifilitičnoj bolesnici godine 1907., s klauzulom da će liječenje trajati 6 tjedana (slika 2.).

Poznati križevački liječnik i javnozdravstveni prosvjetitelj i publicist, dr. Fran Gundrum Oriovčanin u svojem izvješću podastire podatke o postojanju osam bludnica u gradu Bjelovaru, koji godine 1907. broji 6516 stanovnika. Iste je godine na 4722 stanovnika Križevaca zabilježeno sedam bludnica, a u Daruvaru je na 1846 stanovnika bila samo jedna prijavljena bludnica, koja je bila sobarica u gostionici. U istom izvješću stoji da je u Hrvatskoj i Slavoniji godine 1909. liječeno ukupno 3148 veneričnih bolesnika, od kojega broja 1270 bolesnika od sifilisa, a od gonoreje i »*drugih veneričnih*« bolesti 1878 bolesnika. Dr. Gundrum imao je velikih problema tijekom skupljanja podataka o bludništvu, bludbolji i javnim kućama (bordelima) kojih je imao svaki veći grad.^{16,17} No, ipak je uspio sakupiti i dati zabrinjavajuće podatke o razmjerima endemije bludobo-

Ime i prezime, zvanje	Dan primolje	Dan kad je stupio	Nadležan putopisni dopisnički lističasti
Milan Begić	5. 10. 1907.	11. 11. 1907.	Opća javna županijska bolnica, Bjelovar

Već od prije javljen

lijekom od _____

Opis bolesti i njezina razvoja

Sifilitična bolest. Sifilitična kondiloma. Laka u laka razvoja. Sifilis.

Izjava:

1) Bolesnik je sa svim obilježjima neodopremljiv
 2) Dik bude odopremljiv, u slučaju, trebati će u koliko se predviđati daće vrijeme do 6 tjedana.
 3) Bolesnik se može na kat bez pratinje odopremljiv.
 4) Bolesnik je osušio, te se može, jer rade i primeni vaspćenik, primiti u kađu odnoso občinsku obdaru.

Uprava obće javne županijske bolnice.
 U Bjelovaru, dan 30. listopada 1907.

Ravnatelj:
 Milan Begić

Slika 2. Liječnički izvještaj o sifilitičnoj bolesnici iz 1907. – dr. Milan Begić

Fig. 2. Physician's report of the syphilitic patient from 1907. – Milan Begić, MD.

lje u bilogorsko-moslavačko-prigorskoj zaravni u prvom desetljeću XX. stoljeća.

Bolesnici su dolazili na bolničko liječenje sami, dragovoljno i prisilom, tzv. redarstvenim putem. Potonjim su putem (»u silu«) najčešće dopraćivani bolesnici sa zapuštenim oblikom bolesti (npr. tercijarni sifilis s neurološkim manifestacijama, *tabes dorsalis*). Njihovo liječenje tadašnjim metodama trajalo je više od dva mjeseca.^{2,5} Na ovaj način pokušalo se smanjiti epidemijsko pojavljivanje, koje usprkos ovim mjerama nije jenjavalo.^{2,15}

Paracelsus je već u XVI. stoljeću liječio sifilis preparatima žive kojom se bolest liječila stoljećima, odnosno do 1910. godine, kada je Ehrlich uveo preparat arsena, salvarzan, a 1914. i neosalvarzan. Kasnije su uvedeni bizmut (1926.) i penicilin (1943.). Svi ovi su lijekovi imali jako treponemocidno djelovanje. Lokalno liječenje primarnih procesa bludobolje sastojalo se od kupki otopine hipermangana, uštrcavanja kemoterapeutika u uretru ili cerviks, obloga (*njem. Umschlag*) ili ispiranja uretre ili rodnice otopinom srebrnoga nitrata, kalijeva permanganata, borne vode, rivanola. Sekundarni i tercijarni stupnjevi liječeni su sistemski, najčešće peroral-

no ili parenteralno injekcijama bizmuta. U rodnicu su se aplicirali tzv. *Spumann-stylli* ili vagitoriji srebrna nitrata. Liječenje je nerijetko uključivalo i tzv. nespecifičnu terapiju jakim reakcijama organizma, poput injekcija mlijeka, 40% terpentinskoga ulja ili uzročnika malarije.^{3,4}

Liječenje bludobolje sprovodilo se u bjelovarskoj Općoj bolnici koja tada nije imala zasebne ambulatorije i odjele, no bludoboljni bolesnici su bili izolirani u zasebnim sobama. Gonoroična bolest u žene tumačila se kao vulvovaginalna gonoreja (*vulvovaginitis gonorrhoeica*) i blenoreja cerviksa i rodnice (*Blenorrhoea cervicis et vaginae*). Značajan je broj bolesnika hospitaliziranih od upalne zdjelične bolesti i s komplikacijama: parametritisom, adneksitisom, piosalpinskom, endometritisom, pelveoperitonitisom, gnojnim »flussum«. Nerijetko su bile i operirane. Tako je od 1910.–1920. pod prijamnom dijagnozom gonoroičnog vulvovaginitisa ili cervikovaginalne blenoreje zaprimljeno na bolničko liječenje 214 bolesnica.¹⁵ Do godine 1913. zaprimaju se na bolničko liječenje i slučajevi novorođenačkog ili dojenačkog gonoroičnog konjunktivitisa (*Blenorrhoea neonati / infantii*), od kada se uvođenjem od strane primalja obvezne kredeizacije po porodu (ukapavanjem otopine srebrnog nitrata u vjeđni rasporak) komplikacija majčine gonoreje kod djeteta u bolničkim prijavnim zapisnicima više ne zamjećuje.¹⁵

U Bjelovaru se kasnije, točnije od 10. srpnja 1910., naredbom Kraljevskog zdravstvenog odsjeka, otvara ambulatorij za kožne i spolne bolesti pri bjelovarskoj Županijskoj bolnici. Ovaj ambulatorij vodi dr. Erich Ditz, tadašnji kraljevski kotarski liječnik, a bolesnici se liječe ambulantno ili u bolnici. Dana 1. rujna 1920. godine u Bjelovaru se uz kirurški otvara i drugi odjel u bolnici, Odjel za kožne i venerične bolesti, namještanjem dr. Bele Milhofera, kraljevskoga kotarskoga liječnika. Tadašnji ravnatelj bolnice, kirurg prim. dr. Nikola Karlić, otvara kasnije uz ambulatorij i odjel-stacionar s prvim šefom i primariusom dr. Belom Milhoferom. Odjel je bio smješten u istočnom krilu prizemlja stare zgrade bjelovarske bolnice (sada Odjel za radiologiju i Odsjek za fizikalnu medicinu Ortopedskog odjela), imao je 30 kreveta i djelovao punih 40 godina, kada je zatvoren. Ovaj ambulatorij i odjel bili su desetljećima jedini između Zagreba i Osijeka.^{1,2,15}

Bolničko liječenje bludobolje u bjelovarskoj bolnici i javnozdravstveno djelovanje gradskih i županijskih fi-

zika imalo je tradiciju obveznog i kontroliranog prijavljivanja i liječenja bludobolje krajem XIX. i početkom XX. stoljeća.

Literatura

1. Berghofer M. Povijest zdravstvene službe u Bjelovaru. Zbornik stručnih radova Medicinskog centra »Dr. Emilija Holik«. Povodom 125-godišnjice postojanja bolnice. Medicinski Centar Bjelovar, 1970;7–69.

2. Miculinić R. Iz starije prošlosti bjelovarske bolnice. U: Medar M, Kudumija B. Bjelovarski zbornik 6. Matica Hrvatska ogranak Bjelovar i Opća bolnica Bjelovar. 2003;15–30.

3. Kansky A. i sur. Kožne i spolne bolesti. JUMENA, Zagreb 1987;109–36.

4. Abramović V. Dermatovenerološka terapija. Medicinska knjiga, Zagreb, 1960;447–509.

5. Izvještaj Upravnoga odbora i Kraljevske županijske oblasti Županije bjelovarsko križevačke. Zdravstvo od 1887.–1915. Gradski muzej Bjelovar.

6. Zdravstveno izvješće. Obća javna bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1875;1:52–3.

7. Zdravstveno izvješće. Županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1877;3:169–70.

8. Zdravstveno izvješće. Županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1880;4:105.

9. Zdravstveno izvješće. Obća i javna županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1886;8:103–4.

10. Zdravstveno izvješće. Obća i javna županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1887;9:122.

11. Zdravstveno izvješće. Obća i javna županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1887;9:168.

12. Zdravstveno izvješće. Obća i javna županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1888;10:135–136.

13. Zdravstveno izvješće. Obća i javna županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1889;11:105–106.

14. Zdravstveno izvješće. Obća i javna županijska bolnica u Belovaru. Lieč Viestn 1890;12:92–3.

15. Habek D. Povijest primaljstva, porodništva i ginekologije bjelovarskog kraja. Grad Bjelovar, Bjelovarsko-bilogorska županija i Čvor Bjelovar, 2008.

16. Gundrum FS. Statistika javnih bludnica u Hrvatskoj i Slavoniji (1907.–1908.). Lieč Vjesn 1910;32:7–37.

17. Gundrum FS. Statistika javnih bludnica u Hrvatskoj i Slavoniji (1907.–1908.). Lieč Vjesn 1910;32:63–87.

Adresa autora: Dr. sc. Dubravko Habek, dr. med., Klinika za ginekologiju i porodništvo Opće bolnice »Sveti Duh«, Sveti Duh 64, 10 000 Zagreb

Članak primljen: 05. 05. 2008.; prihvaćen: 17. 09. 2008.